

Inventari de barraques de pedra seca al terme de Montblanc

Manel Martínez i Garm

Introducció

Les barraques de pedra seca són habitacles construïts exclusivament amb pedra, normalment pedra del mateix territori, extreta durant la neteja o despedregament de la terra de conreu. En alguns casos, també s'aprofitava la pedra d'alguna pedrera propera.

Les barraques són l'exponent més popular de l'art de la pedra seca, art constructiu que també contempla altres tipus de construccions, com ara marges, mines d'aigua, paravents, barracons o sitis per a les arnes, forns de calç, pous de gel... La característica comú d'aquest tipus de construccions són les pedra i el fet de no tenir cap material d'unió entre elles, ja que són col·locades en sec, pedra damunt de pedra.

Aquests tipus de construccions, es troben per tot el país, només en canvia el nom segons el lloc o la comarca on són: barraca de pedra seca, barraca de vinya, barraca de pagès, barraca de pastor, barraca de tros, claper, cabana de volta, monjoia, cocó... A part del nom, també trobarem diferències en les tècniques constructives, tant a la planta com a la superfície, a la volta, als portals i en d'altres elements.

Aquests habitacles eren d'ús rural. Si bé en l'actualitat la major part estan abandonats, tenien una gran utilitat com a refugis temporals en cas de pluja, de tronades estivals i de pedregades, per resguardar-se del vent fred de l'hivern o per protegir-se del sol i la calor de l'estiu. Eren utilitzats també per guardar els estris del pagès. En alguns indrets del país, les barraques són de grans dimensions i amb més d'una sala, i s'utilitzaven també com a habitatge temporal. No és el cas, però, de les barraques del terme de Montblanc, que són de petites dimensions i d'un sol cos, tret d'un parell de casos excepcionals.

Al nostre país, les barraques de pedra seca han estat sempre relacionades amb el conreu de la vinya, de fet, en molts indrets són conegudes com a barraques de vinya.

L'inventari

La idea de fer un inventari de barraques de pedra seca sorgí l'any 2001, quan es començà a marcar el traçat del recorregut del tren de gran velocitat (TGV) pel terme municipal de Montblanc i ens adonàrem que algunes construccions d'aquest tipus perillaven. Així fou com, animat pel Maties

Solé i pel Christian Pomares del Museu-Arxiu de Montblanc, vaig començar a inventariar algunes barraques, especialment aquelles que segons el traçat del TGV havien de ser enderrocades.

Cal remarcar que a partir del 2002, paral·lelament a aquest inventari de barraques, també s'efectuà l'inventari d'altres elements de pedra seca gràcies al Programa de Recerca i Anàlisi de l'IPEC (Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya), del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, un projecte presentat per un grup de treball relacionat amb el Museu-Arxiu de Montblanc i format per Maribel Serra, Iolanda Vivancos i Rosa Canela (coordinadora) i del qual jo també formava part com a persona encarregada del treball de camp de l'inventari.

L'inventari pròpiament dit no ha estat tancat mai, ja que, de tant en tant, algun informador dóna a conèixer una nova localització, si bé ja són casos molt puntuals.

El fet de realitzar aquest inventari ha representat moltes hores de caminar pel terme de Montblanc, i he de dir que ha estat molt gratificant, ja que m'ha ser-

vit per conèixer molts racons desconeguts i amb molta història al darrere, si bé és una història poc reconeguda i poc estudiada, la història escrita per aquells homes que amb les seves mans i poca cosa més van transformar totes aquestes muntanyes en terres de conreu per poder anar subsintint.

Metodologia empleada en l'inventari

L'inventari pròpiament dit s'ha realitzat a base d'una fitxa per barraca localitzada en camp. Aquesta fitxa s'ha estructurat de manera que hi hagués tota la informació indispensable, per aquest motiu, han estat dividides en set apartats.

El primer apartat ens orienta sobre la partida del terme municipal, alhora que serveix per recuperar aquest tipus de toponímia una mica oblidada. Hem de tenir present que l'àmbit geogràfic de l'estudi és més ample que el de l'antic terme de Montblanc, amb la incorporació dels termes de les pedanies agregades, motiu que encara enriqueix més aquesta toponímia i alguns cops duplica alguns topònims, com per exemple el del Pimetell.

El segon apartat de la fitxa ens serveix per fer una localització més exacta de la barraca tenint sempre com a punt de partida el municipi de Montblanc.

Un cop localitzada la barraca, entrem en el tercer apartat fent una breu descripció de l'entorn on es troba, si és una zona de conreu, si encara es cultiva o és un terreny erm, si és bosc o garriga..., així com altres elements de

l'entorn que podem considerar interessants de destacar.

En el quart apartat ja entrem a enumerar les característiques constructives de la barraca que són sens dubte els elements que més destaquen i donen una singularitat a cada barraca. Aquestes característiques les hem dividit en dues parts. La primera fa referència a la planta, especificant si és rodona, quadrada, irregular... la superfície interior d'aquesta i el volum interior. La segona part està dedicada al tipus de volta, falsa volta, mitja volta, mixta... i al recobriments d'aquesta volta, amb terra, pedres, pedruscall...

El cinquè apartat està dedicat exclusivament a les característiques del portal, amb les seves dimensions i les diferents tipologies de la llinda, de l'arc i dels muntants, així com a l'orientació de la portalada.

En el sisè apartat, expliquem l'estat de conservació en què està la barraca fent servir una escala de quatre valors:

–Bo: Bon estat de conservació.

–Regular: Són barraques, normalment, en bon estat de conservació, però que presenten alguna irregularitat.

–Dolent: Mal estat de conservació, desprendiments, arrels a la volta o altres causes de mal estat, sense que la barraca estigui ensorrada.

–Ensorrada: La barraca està ensorrada, ja sigui parcialment o totalment.

Per acabar, a l'apartat setè donem les coordenades UTM de situació de la barraca així com l'alçada sobre el nivell de mar. Aquestes dades són preses

Les barraques són l'exponent més popular de l'art de la pedra seca.

al camp mitjançant un GPS.

Tota aquesta informació va acompanyada (dins la fitxa) d'una fotografia.

Àmbit geogràfic de l'inventari

Montblanc, capital de la Conca de Barberà, situada en el migjorn de Catalunya, té un gran llegat històric, amb nombrosos monuments i amb un esplèndid recinte emmurallat. A aquesta joia medieval, l'acompanya un extens territori que forma el seu terme municipal, és on s'ha efectuat l'inventari de les barraques de pedra seca. Hem de tenir en compte que l'actual terme de Montblanc és la suma dels antics termes de Rojals (agregat l'any 1940), Prenafeta, Lilla i la Guàrdia dels Prats (agregats l'any 1879) i el de Montblanc mateix, i que sumen una superfície total de 92,24 km².

El terme de Montblanc està actualment en un estat de reforestació natural i espontània per l'abandó d'una gran part de la terra conreada a més de per l'abandó produït durant les dècades dels anys seixanta i setanta, quan s'abandonaren el 46,12% de terres conreades, deixant el territori en un estat en què la natura va seguint el seu curs lentament, apoderant-se dels antics conreus, poblant-los de pins, de cos-

